

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра педагогіки та психології факультету № 3

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

до семінарських занять із навчальної дисципліни
«ПРОФІЛАКТИЧНО-ВИХОВНА РОБОТА З ДІТЬМИ»
обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 053 «Психологія»

м. Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 21.12.2023 № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол від 20.12.2023 № 13

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін ХНУВС
Протокол від 21.12.2023 № 11

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології
(Протокол від 14.12.2023 № 20)

Розробник:

Завідувач кафедри педагогіки та психології, доктор педагогічних наук,
професор Олена ФЕДОРЕНКО.

Рецензенти:

кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України Станіслав ЛАРІОНОВ;

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 ХНУВС Наталія МІЛЮРАДОВА.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю	
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття		Самостійна робота
Семестр № 6							
Тема № 1. Профілактично-виховна робота з дітьми: сутність, зміст, напрями	10	2	2			6	залік
Тема № 2. Методи, прийоми та форми профілактично-виховної роботи з дітьми.	16	4	4			8	
Тема № 3. Технологія комплексної профілактики девіантної поведінки дітей.	16	4	4			8	
Тема № 4. Особливості педагогічної профілактики адиктивної поведінки дітей	16	4	4			8	
Тема № 5. Профілактика агресивної поведінки дітей	16	4	4			8	
Тема № 6. Профілактика втягнення дітей у комерційну сексуальну експлуатацію	16	4	4			8	
Всього за семестр № 6	90	22	22			46	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1: ПРОФІЛАКТИЧНО-ВИХОВНА РОБОТА З ДІТЬМИ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ, НАПРЯМИ.

Семінарське заняття. Профілактично-виховна робота з дітьми: сутність, зміст, напрями.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів освіти уявлення про сутність, зміст та види педагогічної профілактики у роботі з дітьми; сприяти розвитку переконань про ключову роль профілактично-виховної роботи у попередженні відхилень у поведінці дітей; визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми, сформованість уявлень про профілактично-виховну роботу з дітьми, її сутність, зміст, напрями.

Кількість годин – 2

Навчальні питання:

1. Поняття про профілактику; рівні профілактики відхилень у поведінці дітей.
2. Профілактично-виховна робота з дітьми; сутність, зміст, завдання.

Методичні вказівки

При підготовці відповіді на *перше питання* звернути увагу на те, що науковці виділяють педагогічну профілактику - формування конкретного морального почуття відповідальності шляхом комплексного цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття, волю учнів з метою вироблення їх імунітету до негативних впливів навколишнього середовища; попередження асоціальної спрямованості поведінки неповнолітніх, перебудова їх ставлення до навколишньої дійсності у процесі перевиховання.

Первинна педагогічна профілактика - це процес комплексного цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття, волю учнів, *метою якого є виховання психічно, фізично, морально та соціально здорової особистості. Первинна (соціально-педагогічна) профілактика спрямована на збереження і розвиток умов, що сприяють здоров'ю, збереженню життя дітей, а також на попередження несприятливого впливу на нього факторів соціального й природного середовища. Слід підкреслити, що первинна профілактика є масовою і найбільш ефективною. Вона зазвичай базується на комплексному системному вивченні впливу умов і факторів як соціального, так і природного середовища на здоров'я і всебічний розвиток дитини.*

При підготовці відповіді на *друге питання* звернути увагу на те, що «превентивне виховання», його зміст та місце в аспекті здійснення майбутніми працівниками міліції соціальної та виховної роботи з підлітками.

Превентивне виховання визначається як «широкий спектр узгоджених соціально-виховних теорій і практик з метою підвищення ефективності інтелектуального, емоційного, психічного і фізичного розвитку дітей і молоді у запобіганні асоціальної поведінки і шкідливих звичок, пов'язаних із вживанням наркотиків, токсичних речовин, алкоголю, палінням цигарок і його наслідками для здоров'я, профілактикою ВІЛ/СНІДу». Даний термін також використовують: а) як вид допомоги «превентивного характеру, яка попереджує прогнозовану несприятливу ситуацію»; б) як «превентивні заходи» – «позбавлення прав та обмеження свободи при загрозі рецидиву»; в) як одну із задач соціальної роботи – «формування здорового способу життя».

Оскільки це виховання, то воно повою мірою може бути реалізовано по відношенню до підлітків, які є організованими (в установах, школах, клубах, спецзакладах тощо). Але воно не може вплинути на підлітків, які належать до «групи ризику» – бездоглядних, безпритульних, тих, хто не відвідує школу та ін. Ця категорія підлітків особливо потребує відповідної виховної роботи з ними.

Соціальна профілактика розв'язує комплексну проблему, яка має і педагогічний аспект. Тобто, соціальна профілактика ширша за превентивне виховання, включає його в себе, але не зводиться до нього, оскільки є комплексом заходів, вимагає іншої організації.

Отже, соціальна профілактика і превентивне виховання – це види

діяльності майбутнього працівника органів внутрішніх справ з підлітками, вони взаємопов'язані і зумовлюють успіх одне одного.

Важливим напрямком профілактично-виховної роботи працівників поліції з дітьми є правове виховання.

Правове виховання являє собою цілеспрямований і керований процес, що включає формування правових знань, перетворення їх в особистісні переконання і на цій основі відповідального ставлення до власних вчинків і поведінки в цілому. Правове виховання спонукає співвідносити свій досвід, свою поведінку з правовими нормами суспільства. Організоване і цілеспрямоване правове виховання сприяє перетворенню правових вимог суспільства у вимоги особистості до самої себе.

Метою правового виховання є формування правосвідомості і на цій основі свідомої й активної правомірної поведінки. Досягнення цієї мети здійснюється шляхом: а) правового навчання, через включення відповідних навчальних предметів; б) організованої правової освіти в позакласній роботі; в) підвищення правової культури батьків і педагогів.

Робота з правового виховання націлена на розв'язання таких завдань: формування системи правових знань; повага і дотримання прав, свобод і обов'язків; формування умінь і навичок свідомої, правослухняної поведінки в суспільстві; виховання почуття особистої відповідальності за свою поведінку; формування внутрішньої потреби в захисті своїх і суспільних прав від злочинних зазіхань.

Розв'язання цих задач можливо через: а) правове навчання; б) правову просвіту. Результатом правового виховання є свідоме і добровільне виконання людиною вимог права та прагнення відстоювати власні права, у випадку, коли їх порушують інші люди.

Таким чином, в рамках своєї професійної діяльності працівники поліції мають здійснювати і соціальну профілактику (як вид соціальної роботи), і превентивне та правове виховання (як напрями виховної роботи).

Теми рефератів:

1. Превентивне виховання і навчання: їх сутність, зміст, напрямки.
2. Система методів і прийомів профілактично-виховної роботи з дітьми.
3. Поняття про профілактику та її види (первинну, вторинну, третинну).
4. Сучасна структура вітчизняної системи профілактики девіантної поведінки дітей та молоді.
5. Напрями профілактично-виховної роботи з дітьми.

Література:

Основна: 2, 3, 4, 5

Допоміжна: 3, 4, 8, 9

Тема № 2: МЕТОДИ, ПРИЙОМИ ТА ФОРМИ ПРОФІЛАКТИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ.

Семінарське заняття. Методи, прийоми та форми профілактично-виховної роботи з дітьми.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів освіти уявлення про методи, прийоми та форми організації профілактично-виховної роботи з дітьми; сприяти формуванню вмінь застосовувати весь комплекс методів та прийомів психолого-педагогічного впливу на особистість дитини з метою попередження виникнення відхилень у поведінці; визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми.

Кількість годин – 4

Навчальні питання:

1. Поняття про методи профілактично-виховної роботи з дітьми.
2. Прийоми і форми профілактично-виховної роботи з дітьми.

Методичні вказівки

Відповідаючи на *перше питання* «Поняття про методи профілактично-виховної роботи з дітьми» здобувачі вищої освіти повинні сказати, що *методи* - це шляхи, способи досягнення поставленої мета. Для реалізації завдань усіх рівнів і видів профілактики використовують різні методи: загальні педагогічні та спеціальні корекційні, психологічні, соціологічні. Розглянемо їх детальніше.

1) *Загальні педагогічні методи.* В практиці корекційної педагогіки використовуються загальні і спеціальні методи. Загальні методи превентивного виховання запозичені з педагогіки та поділяються на три великі групи: методи формування свідомості, організації діяльності і стимулювання.

Методи формування свідомості. Розповідь на етичну тему.

Роз'яснення - це метод емоційно-словесного впливу на вихованців. Важлива межа, що відрізняє роз'яснення від пояснення і розповіді, - її націленість на конкретну групу чи окрему особу.

Методи організації діяльності і формування досвіду поведінки.

Методи стимулювання: заохочення та покарання. Здавна відомі такі методи стимулювання, як заохочення і покарання. Педагогіка ХХ ст. звернула увагу на ще один вельми дієвий, хоча і не новий метод стимулювання - змагання.

Заохочення - позитивна оцінка дій вихованців.

2) *Спеціальні методи педагогічної корекції.*

До спеціальних методів корекційно-виховної роботи відносять:

- суб'єктивно-прагматичний метод;
- метод природних наслідків;
- метод логічних наслідків;
- метод відшкодування;
- метод корекції через працю («трудовий метод»);
- метод «вибуху» та інші.

3) *Психологічні методи* у профілактичній роботі застосовуються з метою діагностики особливостей індивіда та організації на основі отриманих результатів різних видів корекційно-виховної і терапевтичної роботи.

4) *Соціологічні методи* використовуються в практиці соціально-педагогічної роботи найчастіше з метою збору інформації щодо окремих суспільних проблем та визначення ставлення людей до них.

Відповідаючи на *друге питання* «Прийоми і форми профілактично-

виховної роботи з дітьми» здобувачі вищої освіти повинні сказати, що прийоми, що спонукають до морально цінних вчинків, накопичення досвіду правильної поведінки дитини:

Переконання застосовується у ситуаціях роз'яснення і доведення доцільності або неприпустимості якихось вчинків. У процесі переконання формуються етичні погляди, що стають критерієм оцінки вчинків і дій оточення власної поведінки.

Моральна підтримка і зміцнення віри у власні сили. Превентивний зміст методу полягає у допомозі і підтримці дезорієнтованих підлітків у соціально позитивному спрямуванні їхньої поведінки.

Залучення до соціально орієнтованої діяльності. Створення педагогічних ситуацій зміцнення і розвитку здоров'я, прояву ініціативи, задоволення потреб до ризику має великий превентивний зміст.

Прийом флангового обходу. Суть цього прийому полягає у відсутності прямого осуду. Розмова не зосереджується на проблемі, а спрямована на виявлення позитивного досвіду в житті дитини.

Активізація позитивних почуттів. Позитивні почуття, внаслідок накопичення негативного досвіду, не завжди бувають головними, активними, вони можуть бути прихованими внаслідок різних обставин.

Мета прийому - сприяти прояву позитивних почуттів дитини, які в силу субкультурних традицій вона намагається приховати від вихователя.

Констатація вчинку. Важливою особливістю даного прийому є те, що вихователь обмежується лише констатацією вчинку, не висловлюючи свого негативного ставлення до нього і не кваліфікуючи дії учня як проступку. Але факт констатації вчинку вже означає його викриття. Дитина розуміє, що мова йде про правильну дію, тому констатація вчинку спрямована на ініціювання внутрішнього конфлікту, конструктивне вирішення якого відбувається за методами розв'язування конфліктів.

Розпорядження - прийом педагогічного впливу, який змушує дитину вчинити бажаний позитивний вчинок, що допомагає одночасно утриматися від негідного вчинку. Зловживання розпорядженням не тільки не ефективне, а й шкідливе.

Попередження - прийом, за допомогою якого вихователь розкриває негативні наслідки дій дитини, що стануть обов'язковими, якщо вона не виправить своєї поведінки. Зміст впливу полягає в тому, що вихователь викликає у дитини, тривогу, побоювання і бажання запобігти згаданим неприємним наслідкам.

Виявлення вихователем власної тривоги про майбутні наслідки поведінки дитини. Прийом ґрунтується на тому, що більшість негативних вчинків є імпульсивними діями, які пов'язані та є наслідками негативних навичок, відбуваються через безтурботну впевненість дитини, що все мине безкарно. Застосовуючи прийом, педагог своєю дією або словом дає зрозуміти дитині, що про проступок він знає, але негайно не виявляє свого ставлення до нього, а має намір поговорити з винним через деякий час.

Теми рефератів:

1. Соціально-педагогічні технології роботи з сім'єю, яка виховує дитину з обмеженими можливостями.
2. Технологія соціально-педагогічної реабілітації.
3. Робота з сім'єю як напрям профілактично-виховної роботи з дітьми.
4. Особливості профілактично-виховної роботи в школі.

Література:

Основна: 1-6

Допоміжна: 3, 4, 5, 9

ТЕМА № 3: ТЕХНОЛОГІЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ.

Семінарське заняття. Технологія комплексної профілактики девіантної поведінки дітей.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів освіти знання про сутність, види, рівні профілактики девіантної поведінки дітей; оволодіння технологією комплексної педагогічної профілактики виникнення відхилень у поведінці дітей.

Кількість годин – 4

Навчальні питання:

1. Сутність і види профілактики девіантної поведінки дітей.
2. Аспекти і рівні профілактики відхилень у поведінці дітей.
3. Прийоми, що забезпечують ефективність педагогічної профілактики відхилень у поведінці дітей.
4. Технологія комплексної педагогічної профілактики девіантної поведінки дітей.

Методичні вказівки

При відповіді на *перше запитання* здобувачі освіти повинні визначати поняття «профілактика девіантної поведінки дітей» – як систему комплексних заходів, які здійснюються державними і громадськими організаціями та спрямовані на виявлення і ліквідацію причин, які негативно впливають на здоров'я та розвиток особистості неповнолітніх, сприяють їх бездоглядності, вчиненню ними правопорушень. Надавати характеристику таких понять як:

Індивідуальна профілактика - це складна система, до складу якої входить багато різних елементів. Ці елементи утворюють відповідні напрямки профілактичної діяльності, зокрема, моральна профілактика, правова профілактика, педагогічна.

Моральна профілактика, яка спрямована проти тих явищ соціального життя, які детермінують порушення норм моралі та виступає як засіб правильної соціальної орієнтації членів суспільства в морально-правовому просторі.

Правова профілактика, яка спрямована на попередження правопорушень, усунення факторів, які їх породжують.

Спеціальна профілактика включає різні за характером, формою і змістом спеціальні економічні, виховні, правові, організаційні заходи, безпосередньо спрямовані на усунення чи нейтралізацію причин конкретних форм девіацій у

конкретних осіб. Зазвичай, профілактичні заходи розподіляють на три рівні: первинна, вторинна і третинна профілактика.

В рамках *спеціальної профілактики* виділяють *індивідуальну профілактику*, яка реалізується засобами коригуючих, регулюючих впливів, спрямованих на конкретні форми соціальних девіацій і фактори, які їх викликали.

Метою індивідуальної профілактики є припинення процесу деформації особистості неповнолітніх, які допускають девіантні прояви в поведінці, і відповідна корекція (психолого-педагогічна, медико-педагогічна).

При розгляді *другого питання* здобувачі освіти повинні надавати характеристику таким аспектам профілактики і корекції відхилень у поведінці дітей: санітарно-просвітницький, психогігієнічний психопрофілактичний, організаційно-управлінський, віктимологічний аспекти.

У *санітарно-просвітницькій роботі* можна умовно виділити кілька аспектів: соціально-психологічні основи виникнення відхилень у поведінці; правові аспекти наслідків девіантної поведінки; клініко-біологічні наслідки аномальних звичок; лікування і соціальна реабілітація осіб зі шкідливими звичками; шляхи і способи утвердження здорового способу життя.

Психогігієнічна і психопрофілактична форми роботи включають: ознайомлення дітей з правилами і нормами гігієни; вивчення особливостей фізичного і психічного розвитку дітей в період їх перебування в навчальному закладі; аналіз соціально-культурних умов виховання дітей у конкретному мікросоціальному оточенні і т. п.

Загальна *віктимологічна профілактика* (виявлення детермінант злочинності, пов'язаних з особистісними властивостями і поведінкою потерпілих); індивідуальна віктимологічна профілактика, яка передбачає виявлення осіб, які внаслідок певних особистісних характеристик з великою вірогідністю можуть стати жертвами злочинів, а також організацію виховних превентивних заходів стосовно осіб з підвищеною віктимністю.

При розгляді *третього питання* здобувачі освіти повинні визначати і характеризувати прийоми, що забезпечують ефективність педагогічної профілактики:

Переконання застосовується у ситуаціях роз'яснення і доведення доцільності або неприпустимості якихось вчинків.

Моральна підтримка і зміцнення віри у власні сили. Превентивний зміст методу полягає у допомозі і підтримці дезорієнтованих підлітків у соціально позитивному спрямуванні їхньої поведінки.

Залучення до соціально орієнтованої діяльності. Створення педагогічних ситуацій зміцнення і розвитку здоров'я, прояву ініціативи, задоволення потреб до ризику має великий превентивний зміст.

Прийоми, що будуються на розумінні динаміки почуттів та інтересів дитини:

а) прийом опосередкування; б) прийом флангового обходу; в) активізація позитивних почуттів; г) констатація вчинку; д) розпорядження; е) попередження; ж) виявлення тривоги про майбутні наслідки поведінки дитини; з) відмова від фіксування уваги на окремих вчинках.

При розгляді *четвертого питання* здобувачі освіти повинні знати заходи щодо попередження девіацій та відповідні *соціально-виховні напрями*:

а) школа як головна ланка; б) сім'я (батьки), за умови їх міцної взаємодії зі школою; в) спеціальна медична (лікар-нарколог, шкільний лікар), юридична (ювенальна превенція та інші правоохоронні органи) та психологічна (шкільний психолог) служби; г) громадські організації (шефські, за місцем проживання та ін.) як консультанти та безпосередні учасники освітнього процесу.

Діагностико-корекційне забезпечення системи педагогічної профілактики девіантної поведінки учнів передбачає:

- 1) створення високоякісних діагностико-моніторингових підсистем пофакторного вивчення девіації дитини;
- 2) розробку і практичне впровадження інваріантних програм корекційно-виховного впливу на дітей різних вікових категорій та однотипних груп з відповідною орієнтацією;
- 3) досконале володіння педагогом (на основі співпраці з психологом) засобами психолого-педагогічної діагностики та корекції, включаючи кваліфіковану постановку психолого-педагогічного діагнозу, професійну інтерпретацію системних даних, використання необхідного психолого-педагогічного інструментарію.

Програма вивчення особистості дитини *включає такі розділи*:

I. Особливості соціально-психологічного клімату сім'ї:

- 1) склад сім'ї (повна, неповна);
- 2) соціально-професійний статус сім'ї (професії батьків);
- 3) матеріально-економічні умови сім'ї:
  - матеріальний добробут сім'ї;
  - побутові умови;
- 4) умови навчання та розвитку дітей:
  - санітарно-гігієнічні умови;
  - харчування;
- 5) культурно-освітній рівень сім'ї:
  - освіта батьків;
  - взаємовідносини в сім'ї (між батьками, між батьками і дітьми, між дітьми і членами сім'ї похилого віку);
  - сімейне дозвілля;
  - ставлення сім'ї до соціально-культурних цінностей (книг, творів мистецтва, музики, спорту, сімейних традицій);
  - ставлення сім'ї до наркогенних речовин;

6) тип сімейного виховання.

II. Індивідуально-типологічні особливості дитини:

- 1) стан здоров'я учня (здоровий, хворіє іноді, хворіє часто, оперативні втручання, травми, інфекційні хвороби, стан психіки, фізичні вади);
- 2) спадковість (можливі ускладнення, пов'язані зі зловживанням батьків наркогенними речовинами);
- 3) психологічні особливості особистості:

- тип темпераменту;
- характерологічні риси;
- інтелектуальний розвиток;
- цінності та інтереси;
- альтернативні цінності та інтереси.

III. Соціально-психологічний статус у колективі:

- 1) статус у формальній групі;
- 2) характер спрямованості неформальної групи;
- 3) статус у неформальній групі.

IV. Загальні висновки

Результатом організаційно-аналітичних заходів орієнтовно-пошукового етапу є реалізація основних завдань психолого-педагогічної діагностики.

Діяльність педагога та психолога на першому етапі профілактики девіантної поведінки учнів було б доцільно завершити включенням отриманих показників вказаних параметрів у методичну систему-програму з урахуванням віку дитини.

Другим етапом профілактичної діяльності педагога є визначення її мети і завдань. Вони висуваються відповідно до вікових особливостей розвитку учнів та найбільш загальних вимог до виховання сьогодні

Теми рефератів

1. Діти «групи ризику» як наслідок неблагополуччя сім'ї.
2. Що означає для дитини бути в «групі ризику».
3. Віктимна поведінка дитини та її профілактика.

Література:

Основна: 2–6, 10

Допоміжна: 4, 5, 8, 11

Тема № 4: ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ.

Семінарське заняття. Профілактика агресивної поведінки дітей.

Навчальна мета заняття: сформулювати у здобувачів освіти уявлення про адиктивну поведінку дітей, її причини та наслідки; розвинути уявлення про мету і завдання первинної, вторинної та третинної педагогічної профілактики адиктивної поведінки дітей; визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми.

Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Суть, мета, завдання первинної профілактики адиктивної поведінки дітей.
2. Суть, мета, завдання вторинної профілактики адиктивної поведінки дітей
3. Суть, мета, завдання третинної педагогічної профілактики адиктивної поведінки дітей.
4. Комплексна педагогічна профілактика АП дітей.

Методичні вказівки

Відповідаючи на *перше питання* здобувачі освіти повинні знати, що *первинна профілактика* передбачає виховання антиадиктивної спрямованості особистості дитини, її морально-психологічної стійкості. Завдання первинної профілактики для дітей різного віку відрізняються:

для молодшого шкільного віку:

- формування моральних понять, які пов'язані з почуттями обережного ставлення до себе, відповідальності за власні вчинки;
- виховування вміння усвідомлювати себе частиною природи, розуміти власні можливості;

для дітей підліткового віку:

- виховування адекватного розуміння природи дії деяких хімічних речовин, особливостей їх впливу на ЦНС людини та віддалених наслідків зловживань;

- сприяння формуванню прагнення здорового способу життя;
- виховання культури потреб, бажань, захоплень;

для старшокласників:

- формування досвіду антиадиктивної спрямованої поведінки учнів, імунітету до негативного впливу проадиктивної інформації та адиктивно спрямованих форм поведінки,

- формування чітких уявлень про значущість власного життя, психофізіологічні можливості організму, наслідки впливу адиктивних захоплень;

- створення умов для самореалізації та самоствердження особистості шляхом її включення у позитивну діяльність;

Метою *вторинної профілактики* є нівелювання дії умов, факторів та груп ризику, застосування відповідного комплексу корекційно-виховних заходів.

Основними завданнями *вторинної профілактики* є:

- визначення рівнів поінформованості дітей;
- визначення імовірних умов та факторів, що сприяють виникненню схильності до адиктивної поведінки;
- виявлення індивідуально-психологічних особливостей дитини, що передують проявам адиктивної поведінки;
- встановлення осіб «групи ризику»;
- визначення найбільш чутливих, сензитивних до виховного впливу компонентів у структурі особистості дитини (рис характеру, інтересів тощо).

Основні заходів вторинної профілактики:

- співпраця з батьками;
- бесіди з вчителями;
- безпосереднє спілкування з дітьми, особливо «групи ризику».

Третинною профілактикою адиктивної поведінки дітей система заходів, спрямованих на корекцію їх поведінки, перевиховання та реабілітацію.

Завданнями *третинної профілактики* є:

- на основі встановлених «груп ризику» здійснювати індивідуальний виховний профілактичний вплив на особистість дитини шляхом використання доцільного та професійно виваженого арсеналу відповідних засобів;
- створення сприятливих для корекції адиктивної поведінки дітей умов соціального оточення, психологічного клімату, позитивно психологічного самопочуття тощо.

Для формування антиадиктивної спрямованості особистості недостатнім є використання тільки інформації про наслідки вживання психоактивних речовин. Заходи мають бути спрямованими на формування у дитини стійкого негативного ставлення до можливих форм адиктивного досвіду, відповідної оцінки такої поведінки, розвіювання ореолу її престижності, особливості.

Різноманітні форми антиадиктивної виховання у школі можуть бути зосереджені навколо:

- реалізації програми антиадиктивної освіти учнів, яка передбачає включення відповідної інформації у програмовий матеріал різних навчальних предметів: біології, історії, суспільствознавства; біології, основ держави і права, літератури, історії, хімії тощо;

- робота факультативів, гуртків, організації загальношкільних заходів, класних годин, зборів за участю педагогів, батьків, представників правоохоронних органів, медичних працівників тощо;

- організації альтернативних форм виховної роботи антиадиктивного спрямування у школі;

- використання можливостей правового виховання у попередженні адикцій у поведінці неповнолітніх, можливих зловживань наркогенними речовинами.

Шляхи вдосконалення системи профілактики адиктивності на основі:

- спеціальної підготовки вчителів (конференції, семінари, курси підвищення кваліфікації тощо);

- методики формування негативного ставлення до шкідливих звичок учнів шляхом заохочення до занять фізичною культурою і спортом;

- наукового вивчення умов, виявлення та попередження схильності підлітків до вживання психоактивними речовин;

- підвищення рівня антиадиктивної стійкості учнів та включення їх до активних форм взаємодії.

Методика профілактичної діяльності педагога може мати таку сукупність основних її напрямків:

- 1)антинаркогенного виховання учнів;
- 2)організації альтернативної діяльності дітей;
- 3)антинаркогенного всеобучу батьків;
- 4)психолого-педагогічної допомоги дитині, що мають досвід вживання наркогенних речовин, та корекції їх поведінки.

Теми рефератів

1. Досвід первинної профілактики адитивної поведінки у США.
2. Проаналізувати досвід первинної і вторинної профілактики адиктивної поведінки в Англії.
3. Досвід первинної і вторинної профілактики адиктивної поведінки дітей у Польщі.

Література:

Основна: 2–6, 10

Допоміжна: 8, 11

ТЕМА № 5: ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ.

Семінарське заняття. Профілактика агресивної поведінки дітей.

Навчальна мета заняття: сформувані у здобувачів освіти знання про психологічну природу, причини і наслідки агресивної поведінки дітей; про методи і форми профілактики та педагогічної корекції агресивної поведінки дітей; визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми.

Кількість годин – 4

Навчальні питання:

1. Проблема агресивної поведінки людини.
2. Види, чинники та етапи формування агресивної поведінки.
3. Особливості формування дитячої та підліткової агресивності.
4. Лихослів'я як вербальна агресія, особливості корекції.
5. Характеристика методів корекції агресивної поведінки на основі аналізу її особливостей.
6. Методи профілактики агресивної поведінки дітей.
7. Психокорекція неструктивної та ворожої деструктивної агресії.

Методичні вказівки

Відповідаючи на перше запитання здобувачі вищої освіти повинні сказати, що *перший варіант зародження агресивності*: ситуація занадто упереджених батьків. Постійно домагаючись потрібного результату за допомогою агресії, дитина виробляє стереотип агресивної поведінки. Як тільки батьки не встигли виконати якусь вимогу малюка, він починає кричати, тупотіти ногами, бити своїх батьків, проявляти фізичну агресію. У процесі дорослішання стереотип агресивної поведінки у таких дітей переростає в якість особистості, що приносить багато клопоту всім: самій дитині та людям, які її оточують.

Другий варіант зародження агресивності: батьки емоційно не сприймають дитину, ставляться до неї зневажливо або негативно (хлопчики особливо чутливо реагують на відсутність уваги з боку матері). Це породжує страх, агресію.

Діти у розмовах, іграх намагаються копіювати поведінку дорослих, уявляючи її зразковою, але більшість батьків таку поведінку власної дитини сприймають негативно, причому дорослі не завжди усвідомлюють неприйнятні форми власної поведінки, і коли бачать її з боку - реагують дуже хворобливо.

На жаль, від цього страждають діти, оскільки вони копіюють батьківську поведінку, отримуючи за це осуд, погрози, покарання.

Підліткова агресивність. У підлітковому віці діти намагаються позбавитися залежності від батьків і поводитися максимально самостійно. У власній поведінці вони ідентифікують себе вже не з батьком та матір'ю, а з іншими значущими для себе людьми - старшими друзями, авторитетними педагогами, кіногероями. І якщо така ідентифікація викликає агресивність дитини, вона у стосунках з батьками може поводитись деструктивно, протистояти ще більше. Такі діти більш охоче спілкуються з однолітками, навіть з малознайомими людьми, ніж з батьками, до яких намагаються не звертатися за допомогою без особливої потреби.

Багато вчених розглядають період від 13 до 16 років як суцільну багаторічну вікову кризу. У дітей з'являється низка переживань: почуття самотності і відторгнення від оточення, втрата цілісності світу, не відповідності свого реального «Я». Крім того, загострюється прагнення позбутися залежності від батьків, сформувати власні погляди і досягти цілковитої самостійності у прийнятті рішень, виборі поведінки. Це дуже складний період у житті сім'ї. Дорослі повинні зрозуміти, що підліток для того, щоб навчитися науки комунікативності, повинен більше часу проводити серед однолітків. Серед реальних людей і в реальних ситуаціях підлітки вчаться справлятися із життєвими труднощами: вирішувати психологічні проблеми, переборювати страх, ревності, ворожість, формувати моральні уявлення, вчитися конструктивно з'ясовувати стосунки. Для дитини, яка подорослішала, батьки повинні залишатися добрими друзями, надійним тилом. Підліток має бути впевненим, що за потреби йому є до кого звернутися, обговорити складні ситуації, запитати поради, але діяти він повинен сам.

Здобувачі повинні знати класифікацію груп дітей, здатних до виявлення агресивності:

1. *Діти, схильні до прояву фізичної агресії.* Це активні, цілеспрямовані діти, відзначаються рішучістю, схильністю до ризику, авантюризму. Вони мають яскраво виражені лідерські якості, уміння згуртувати однолітків, правильно розділити між ними групові ролі, повести за собою.

2. *Діти, схильні до прояву вербальної агресії.* Відзначаються психічною неврівноваженістю, постійною тривожністю, невпевненістю у собі. Вони активні і працездатні, але в емоційному плані схильні до зниження настрою. Зовнішньо часто вражають своєю похмурістю, недоступністю та гоноровитістю, але після ближчого спілкування перестають бути скутими і стають цікавими у спілкуванні.

3. *Діти, схильні до невербальної агресії.* Такі діти дуже імпульсивні, із слабким самоконтролем. Вони не задумуються про причини своїх проступків, їх наслідки, вони мають низькі духовні інтереси, погано переносять критику, із задоволенням піддаються почуттям насолоди, не рахуючись з обставинами, моральними нормами, етичними стандартами, бажанням оточення.

4. *Діти, схильні до прояву негативізму.* Відзначаються завищеною чуттєвістю та уразливістю. Основні риси характеру - егоїзм, самовдоволення, завищена самооцінка. Все, що заважає задоволенню їх особистісних потреб, викликає протест. Тому і критику, і байдужість оточення вони сприймають як образу. Але діти цієї групи розсудливі, дотримуються традиційних поглядів, контролюють кожне своє слово, і це часто допомагає їм уникнути конфліктів та переживань.

Чинники агресивної поведінки дітей. Здобувачі освіти повинні виділяти такі групи чинників агресивної поведінки:

1. *Соціокультурні чинники.*

Аналіз сучасних досліджень і практика свідчать, що насильство над молодими людьми обумовлюють певні соціальні і культурні умови.

Відсутність у суспільній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань.

Можна чи ні закликати дитину до порядку, застосовуючи фізичне й емоційне насильство? Якщо так, то якою мірою? Науковці трактують фізичне покарання як застосування опікуном сили до дитини з метою її дисциплінування, мотивації зміни або припинення небажаної (несхвалюваної) поведінки. Дуже часто доводиться стикатися з тим, що фізичне покарання в нашій культурі (ляпас, запотиличник, покарання ременем) вважається поширеною і природною формою виховання і не вважається насильством.

2. Низька правова освіченість населення.

Недостатня поінформованість населення про права і захист дитини, закріплені у діючих законах і Конвенції про права дитини, де дитина розглядається як повноправна особистість і кожен громадянин зобов'язаний повідомляти в органи, які допомагають дітям - жертвам насильства.

Діти часто не знають, що вони повноправні особи і мають право на захисті допомогу суспільства. Вони не знають, в які органи слід звертатися з проханням про захист, які соціальні установи можуть надати їм допомогу. Тому вчителі повинні бути підготовлені для бесід з дітьми на теми насильства, захисту їхніх прав, щоб останні навчилися самозахисту.

3. Недостатнє розуміння суспільством агресивності та насильства як соціальної проблеми.

Іноді важко уявити й усвідомити ознаки насильства щодо дітей, особливо це стосується сексуальної поведінки. У дійсності ж діти з найменших років залучені до різних сексуальних дій, причому їх спектр розподілений від нормативного до вкрай патологічного. Не вироблено чітких критеріїв, за якими можна класифікувати насильство на основі як формальних, так і неформальних законів. Не так легко визначити, які форми контакту між дитиною і дорослим, крім власне статевого акта, підлягають юридичній забороні, в яких випадках сексуальна стимуляція дитини може вважатися проявом батьківської любові, а в яких - спокусою. Не відпрацьований механізм вирішення подібних ситуацій, необхідне проведення навчання фахівців, які займаються дітьми. Вчителі, лікарі, вихователі, як правило, першими помічають ознаки насильства над дітьми. Дуже важливо, щоб вони вміли це розпізнавати, знали, як поводитися з дитиною, яка підпала під жорстоке ставлення, а також в яких ситуаціях і в які органи (процедурні правила) варто негайно повідомляти. Якщо буде визначено механізм реагування на факти насильства і процедурні правила (наприклад, у випадку консультації дитини: де, хто і як має право консультувати, хто і за що відповідає), то зменшиться різниця між реальними і встановленими випадками. Причинами відмови від повідомлення можуть бути: невпевненість у розпізнанні (чи це насильство?); боязнь порушити права батьків або ускладнити свої стосунки з сім'єю; і головне, стосунки між сім'єю і жертвою. Безсилля владних структур, відсутність підтримки з боку школи і суспільства негативно позначаються на вирішенні даної проблеми.

4. Відсутність ефективної превентивної політики держави.

Тільки в останні роки стали створюватися кризові центри, «телефони довіри», притулки і соціальні готелі для жертв насильства. Але практично відсутні освітні і реабілітаційні програми, призначені для груп ризику:

програми підтримки (для підлітків, умовно засуджених за насильство, у тому числі сексуальне), спеціальні навчальні програми для батьків, схильних до насильства, патронаж над жертвами насильства тощо. Подібні програми вже існують у США, Канаді та інших країнах, але у нас вони відсутні. Одним із засобів профілактики є створення навчальних програм, що включають спеціальну освіту, основи безпечного спілкування, які охоплюють дітей, підлітків, батьків, педагогів, соціальних працівників і міліцію.

5. Недосконалість законодавства.

Закони про захист прав неповнолітніх занадто декларативні і вимагають конкретизації та вдосконалення. Наприклад, процес позбавлення батьківських прав може тривати досить довго - декілька років. У цей час діти змушені перебувати в кількох притулках, внаслідок чого страждає їх емоційний і соціальний розвиток, а з віком зменшується ймовірність їхньої успішної адаптації. Якщо безпосередня небезпека для дитини усунута, то часто припиняється і карне переслідування. Не всі випадки насильства щодо підлітків розглядаються в суді. Дитина нерідко направляється з одного місця в інше для проведення додаткових психіатричних і психологічних експертиз тощо. Тоді як у цей час дуже важливо, щоб дитина, яка постраждала, якомога раніше отримала всебічну психологічну, медичну і соціальну допомогу. У зв'язку з цим необхідно організувати тісне співробітництво між державними і недержавними установами, які займаються дитячими проблемами.

6. Вплив засобів масової інформації як чинник агресивності та насильства.

Цей чинник дуже важливий не лише для нашої країни, а й загалом у світі, тому розглянемо його детальніше. Демонстрування практично щодня агресивності за допомогою телебачення (мультфільми, фільми, передачі) і відео зміцнює думку дитини або підлітка про насильство як цінність і засіб засвоєння усталеної поведінки.

Відповідаючи на *друге питання* здобувачі вищої освіти повинні сказати, що вербальна агресія - інвективне спілкування найбільш притаманне у перехідний до дорослості період. За даними досліджень старшокласники розуміють лихослів'я не лише як лайку. Це слова, якими можна образити іншу людину, завдати їй болю. У своїй мові лихослів'я використовують 96 % школярів.

На думку учнів, причинами лихослів'я є роздратованість, невдачі, злість, відповідь на образу, бажання продемонструвати свою дорослість, належність до крутих хлопців, розрядитись, звернути на себе увагу. 55% старшокласників вдаються до грубої лайки.

Вчительське лихослів'я можна умовно розподілити на такі групи:

1) лихослів'я, що спрямоване на констатацію природної нездатності учня до навчання (бовдур, тупий, дебіл, сибірські валянки, доходить як до жирафа тощо);

2) лихослів'я, що констатує невихованість *дітей* (нахаба, брехун, ледащо, дикун, наволоч);

3) лихослів'я, що демонструє загальне неприйняття учня як людини (чмо, зараза, потвора, мерзота);

Чинники вчительського лихослів'я:

- 1) поведінка учня: нахабство, грубість, невідповідність до уроку;
- 2) проблеми, пов'язані з непрофесіоналізмом педагога: відсутність педагогічного такту, неспроможність розв'язати проблему педагогічно доцільним способом;
- 3) індивідуально-особистісні проблеми батьків, педагогів, учнів: невірноваженість, нестриманість, сімейні негаразди, перевтома, гнів, поспіх, стрес;
- 4) соціальні проблеми: скрутне матеріальне становище.

Діагностика агресивної поведінки дітей-підлітків проводиться за допомогою спостереження, проєктивних та опитувальних методик.

Відповідаючи на *питання* «Психокорекція неструктурної та ворожої структурної агресії» здобувачі вищої освіти повинні сказати, що сутність профілактики полягає у розвитку почуття відповідальності дітей і молоді за свою поведінку, що сприяє глибокому усвідомленню шкоди насильницьких дій в усіх проявах.

Профілактику агресивності неповнолітніх ми розглядаємо на трьох рівнях: первинної, вторинної і третинної профілактики. Нагадаємо, що профілактика - термін медичний, однак він найбільш підходить до визначення процесу виховання і перевиховання дітей, які піддаються насильству або спричиняють насильство.

Первинна, або переважно *соціально-педагогічна, профілактика* агресивності та насильства спрямована на збереження і розвиток умов, що сприяють здоров'ю, збереженню життя дітей і на попередження несприятливого впливу на них факторів соціального і природного середовища. Первинна профілактика є масовою і найбільш ефективною. Вона базується на комплексному системному вивченні впливу умов і факторів соціального та природного середовища на здоров'я і розвиток дитини. До заходів первинної профілактики належать засоби захисту, які можуть вплинути або на шляху несприятливої дії факторів, або на підвищення стійкості підлітка до таких несприятливих факторів.

Завданням *вторинної (ранньої) профілактики* агресивності та насильства є якомога раніше виявлення негативних змін в агресивній поведінці дитини, що дає можливість також попередити їх подальший розвиток. Вторинна, або рання, профілактика базується на результатах масової діагностики різноманітних аспектів життєдіяльності учнів і є індивідуальною в плані корекції систем життєдіяльності і життєзабезпечення дитини. Рання профілактика являє собою діяльність із запобігання подальших можливих порушень соціальних механізмів моральної регуляції.

Показником необхідності початку профілактичних заходів є характер поведінки, який завдає шкоди суспільству чи інтересам окремих осіб і в якому проявляються агресивність, грубість, брехливість та інші негативні якості, що свідчать про спотворення ціннісних орієнтацій і недоліки внутрішніх регуляторів поведінки підлітка: свідомості, почуттів, волі, мотивів.

Зауважимо, що сутність профілактики полягає не лише у проведенні

певних корекційних заходів, спрямованих на виявлення й усунення насильства, причин і умов його скоєння, а й здійснення системи заходів виховної роботи щодо формування позитивних рис особистості учня. Значення профілактики, особливо ранньої, посилюється її гуманністю в системі заходів і засобів виховної роботи із запобігання насильству щодо неповнолітніх та в цілому антигромадських вчинків.

Реалізація нерозривного зв'язку та єдності загально виховного процесу з попередженням насильства щодо дітей є специфікою виховного змісту ранньої профілактики, її необхідність визначається уже незначними відхиленнями у поведінці дітей.

Третинна, або цілеспрямована, профілактика агресивності та насильства містить сукупність заходів, спрямованих на попередження переходу проявів насильства у більш важку стадію.

Третинна профілактика є індивідуальною, вона включає заходи з виявлення й усунення конкретних недоліків сімейного, шкільного і суспільного виховання, а також цілеспрямовану роботу з тимидітьми і молоддю, які мають відхилення у поведінці від моральних і правових норм.

Отже, *профілактика дитячої агресивності* - це не лише частина попереджувальної роботи, спрямованої на виявлення й усунення причин і умов агресивної поведінки та насильства, а й система заходів перевиховання і формування особистості.

Теми рефератів

1. Гендерні відмінності проявів агресивної поведінки дітей.
2. Методи і методики корекції неадаптивної агресії дитини.
3. Методи і методики корекції ворожої деструктивної агресії дитини.
4. Сучасні класифікації девіантної поведінки дітей.
5. Сучасні теорії, які пояснюють природу девіантної поведінки дітей.

Література:

Основна: 2–6

Допоміжна: 2, 3

ТЕМА № 6: ПРОФІЛАКТИКА ВТЯГНЕННЯ ДІТЕЙ У КОМЕРЦІЙНУ СЕКСУАЛЬНУ ЕКСПЛУАТАЦІЮ.

Семінарське заняття. Профілактика втягнення дітей у комерційну сексуальну експлуатацію.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів освіти знання про основні напрями діяльності різних соціальних інституцій з попередження комерційної сексуальної експлуатації дітей; про методи і форми реалізації профілактики з її попередження; визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми.

Кількість годин – 4

Навчальні питання:

1. Основні напрями діяльності з попередження комерційної сексуальної експлуатації дітей.

2. Завдання, методи і форми реалізації профілактики з попередження комерційної сексуальної експлуатації дітей.

Методичні вказівки

Здобувачі вищої освіти повинні усвідомлювати, що стрімке поширення КСЕД в нашій країні зумовлює необхідність розроблення та запровадження ефективних програм його профілактики та подолання. Основними трьома напрямками діяльності органів державної влади визначено профілактику (попередження), боротьбу зі злочинами, надання захисту і підтримки постраждалим особам.

Заходи, що стримують розвиток КСЕД:

1) на макрорівні, пов'язаному з державною соціальною політикою і плануванням, уживанням законодавчих заходів, рішенням суспільних і державних питань у регулюванні проблеми КСЕД, організацією інфраструктури допомоги, як основні фактори виступають наступні: підвищення життєвого рівня населення; згладжування соціальної нерівності в суспільстві; зміцнення і стабілізація інституту сім'ї; контроль над порнографічною літературою, відеозаписами і сайтами Інтернет; введення кримінальної відповідальності за діяльність щодо КСЕД; зміна суспільної думки відносно проблеми КСЕД.

2) на мезорівні, що розглядає відносини між дитиною й основними соціальними групами – сім'єю і колективом освітньої установи, де вона повинна знаходитись, найважливішим фактором є реалізація програми статевого виховання школярів через інститут сім'ї і різні типи освітніх установ.

3) на мікрорівні, де розглядається розвиток і становлення конкретної особистості, виділимо наступні фактори: розвінчання проституції як дозвольного, забезпеченого і красивого способу життя; виховання в дитині високоморальних якостей і моральних норм.

Робота з дітьми, які постраждали від КСЕ, повинна відбуватися за наступними напрямками:

- 1) Створення безпечного середовища для дитини.
- 2) Здійснення усіх видів профілактики (первинної, вторинної, третинної).
- 3) Ідентифікація дітей, постраждалих від КСЕ.
- 4) Реабілітація дітей, втягнених до КСЕ.
- 5) Адаптація дітей до «нормального» життя та їх соціалізація/ресоціалізація.

Заходи з попередження комерційної сексуальної експлуатації дітей гуртуються навколо таких основних завдань:

1. Проведення освітньої профілактичної роботи з дітьми та їх батьками в навчальних закладах.
2. Навчання представників органів державної влади з питань протидії КСЕД.
3. Введення до програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації поліцейських, медичних, педагогічних працівників, працівників соціальних служб захисту дітей навчальних курсів з протидії КСЕД.
4. Організація профілактичного відвідування сімей, які перебувають у

складних життєвих обставинах.

5. Відвідування дітей групи ризику за місцем їх проживання, навчання з метою проведення заходів індивідуальної профілактики, а також виявлення та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми.

6. Інформаційна діяльність, спрямована на підвищення рівня обізнаності з проблемою широкого кола громадян.

Первинна профілактика КСЕД – це сукупність заходів спрямованих на інформування про наявність проблеми, попередження розвитку чинників ризику виникнення сексуального насильства щодо дітей; формування в суспільстві ненасильницького світогляду спрямованого на дотримання законослухняної позиції; неприйняття насильницької моделі виховання дітей танасильницької поведінки в сім'ї.

Об'єкт первинної профілактики: діти, батьки, соціальне оточення дитини та сім'ї.

Основні завдання первинної профілактики КСЕД:

1) інформування дітей, молоді, батьків, педагогічних працівників, працівників поліції і соціальних служб у справах дітей про причини, ризики, ознаки, наслідки сексуального насильства щодо дітей в сім'ї та комерційної сексуальної експлуатації дітей; про правила безпечної поведінки дитини; про законодавство, покарання кривдників, захист постраждалих;

2) поширення правової освіти населення; спростування міфів, стереотипів, викорінення упереджень, звичаїв щодо насильства в сім'ї;

3) формування негативного ставлення з боку суспільства до фактів насильства в сім'ї; формування у дітей ненасильницького світогляду;

4) статеve виховання дітей та молоді; забезпечення підлітків необхідною грамотною інформацією, яка допоможе їм адаптуватися до змін у період статевого дозрівання; дошлюбна підготовка молоді, підготовка до відповідального батьківства;

5) здійснення постійно діючого навчання, підвищення кваліфікації для всіх категорій фахівців (поліцейських, вчителів, соціальних педагогів, психологів, служб у справах сім'ї тощо), які працюють у сфері захисту дітей та попередження насильства щодо дітей.

Теми рефератів

1. Превентивне виховання і навчання: їх сутність, зміст, напрямки.
2. Система методів і прийомів профілактично-виховної роботи з дітьми.
3. Поняття про профілактику та її види (первинну, вторинну, третинну).
4. Сучасна структура вітчизняної системи профілактики девіантної поведінки дітей та молоді.
5. Напрями профілактично-виховної роботи з дітьми

Література:

Основна: 5, 6, 7, 8

Допоміжна: 1, 3, 7, 8

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Великий В.М. Соціальна педагогіка правоохоронної діяльності : навч. посіб. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2010. 340 с.
2. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Превентивна педагогіка : навч.-метод. посіб. Черкаси, 2010. 282 с.
3. Оржеховська В. М., Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: навч. посіб. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю., 2011. 376 с.
4. Пихтіна Н., Новгородський Р. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки : навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 246 с.
5. Пихтіна Н. П., Пихтін М. П., Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 399 с.
6. Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини : навч.посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Д.В. Швеця : [Д.В. Швець, О.М. Бандурка, О.І. Федоренко та ін.], Харків : ХНУВС, 2020. 284 с.
7. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із секс-бізнесу / за ред. О. П. Петрашук та І. І. Цушка. Київ : Ніка Центр, 2013. 248 с.
8. Соціальна педагогіка : підручник / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола та ін. Київ : Центр учб. літ., 2016. 487 с.
9. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 192 с.
10. Федорченко Т. Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей : навч.-метод. посіб. Київ: ТОВ «ХІК», 2013. 128 с.

Допоміжна:

1. Дитячий секс-туризм в Україні: спроба ситуаційного аналізу / І. О. Бандурка, Н. П. Бочкор, М. В. Євсюкова та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. Київ : Свої люди, 2012. 78 с.
2. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості : навч. посіб. / О. Ю. Дроздов, М. А. Скок. Чернігів : ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2000. 156 с.
3. Організація роботи підрозділів ОВС, що здійснюють профілактичну роботу серед дітей, у сфері протидії жорстокому поводженню з дітьми та насильству в сім'ї : метод. посіб. / авт. кол.: А. А. Гришко, Т. В. Журавель, О. О. Кочемировська та ін. ; за ред. Т. В. Журавель, О. О. Кочемировської. Київ : Обнова, 2013. 146 с.
4. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей : навч.-метод. посіб. Ч. 2 (спеціалізована) / В. Л. Андрєєнкова, К. А. Бороздіна, Т. І. Бугаєць та ін. ; за заг. ред. Т. В. Журавель, Л. В. Зуб, О. В. Ковальнової, Ю. В. Пилипас. Київ : Вид-во ФОП Буря О. Д., 2019. 499 с.
5. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей : навч.-метод. посіб. Ч. 1 / В. Л. Андрєєнкова, К. А. Бороздіна, Т. І. Бугаєць та ін. ; за заг. ред.

- Т. В. Журавель, Л. В. Зуб, О. В. Ковальової, Ю. В. Пилипас. Київ : Вид-во ФОП Буря О. Д., 2019. 515 с.
6. Сексуальна експлуатація дітей в Україні: стан та заходи з протидії / Н. П. Бочкор, Л. Г. Ковальчук, І. Є. Конченкова та ін. ; заг. ред. К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук. Харків : Права людини, 2014. 64 с.
  7. Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика : інформ.-метод. посіб. / авт.-упоряд. Т. П. Цюман, Ю. М. Малієнко ; за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ : ФОП Пономаренко Я. М., 2011. 76 с.
  8. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І.Д. Зверєвої. Київ : Центр учб. літ., 2010. 336 с.
  9. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / Т.Ф. Алексеєнко, Т.П. Басюк, О.В. Безпалько та ін.. Київ : Центр учб. літ., 2016. 335 с.
  10. Стоп шкільний терор. Особливості цькування у дитячому віці. Профілактика та протидія булінгу. URL: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>.
  11. Федорченко Т. Є., Потапова О. В. Рання профілактика девіантної поведінки молодших школярів : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ПП «АА Тандем», 2013. 236 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Декларація прав дитини : від 20.11.1959
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : від 25.10.2007
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>